

Farkasfalvy Dénes

ÁLDOZATÁNAK TOVÁBB GYÜMÖLCSÖZŐ ÖRÖKSÉGE

Brenner János ciszterci rendtársunk vértanúhalálának hatvanadik évfordulóján

Brenner Jancsi haláláról 1957 karácsonyán értesültem. Akkor már egy éve, mi tizenhárman 56-os ciszterci menekültek, Rómában voltunk. Mint e heves érzelmi viharok mindegyike, úgy ez a hír is megrázott akkor. Hamar világossá vált, hogy fiatal testvérünk (ő már pap volt) a hivatása vértanújaként lett brutális gyilkosság áldozata, de bevallom, hogy közelgő boldoggá vagy szentté avatásában nem nagyon hittem. Otthonról akkoriban a cenzúra miatt csak erősen rejtjelezett értesülések érkeztek, külföldön pedig a boldoggá avatási processzusok lassú és tehetetlen lefolytatása nem sok jót ígért. Mikor 43 év után a boldoggá avatási akták végre utat találtak Rómában, optimizmusom még mindig nem lángolt fel. Így 2017. november 8-án a Szentszék közleménye igen váratlanul ért, hogy annál nagyobb örömet okozzon: íme, új magyar szentünk abból a ciszterci többől származik, amely minket, engem és a kis dallasi ciszterci közösséget táplálta, most ránk mosolygott pajkos vidám arcával, amire 'Sigmond Lóránt, a magiszterünk akkor sem tudott más szót találni, mint: „Te betyár...”

Brenner életének utolsó nyolc évéről (1949-57), de főleg ennek első szakaszáról (1949-52) kevés a hiteles irat, bár számos szóbeli közlés maradt fenn. 1949-50 volt az ő utolsó középiskolás éve. Bátyja, Brenner László, rendi nevén Tóbiás, már fogadalmas ciszterci volt, de még nem pap. A két fiatalabb öcs is Zircen töltötte ezt az évet: Jancsi a VIII., Józsi az V. gimnáziumot végezte rendi oblátusként egy kisszemináriumként működő intézményben. Tehát, ellentétben az életrajzi adatokkal, Brenner nemcsak két hónapot, hanem egy egész tanévet és a noviciátus első két hónapját töltötte Zircen. Fennmaradt naplójának egy része is, amit életrajza nem köt dátumhoz, egyértelműen még középiskolás évből származik.

1950. október 7-én és 8-án találkoztam vele először, egy héttel Zirc végleges bezárása előtt. Abban az évben október 8., Magyarok Nagyasszonyának ünnepe vasárnapra esett, de mint főünnep (a ciszterci rendben „sollemnitas”), megelőzte a vasárnap liturgiáját. Ezen a napon tartotta a „régizirci” utolsó ünnepélyes vesperását, amin én is részt vettem. A noviciátus két évfolyam jelöltjeiből tevődött össze. Számuk emlékezetem szerint 27 volt, bár a legtöbb adat 18-at közöl, ami talán az idősebb, már érettségizett csoport létszáma lehetett. Október 15-én hagyták el Zircet, és mentek Budapestre, s az akkor még ciszterci kézben levő Szent Imre Plébánia területén, lakóházakban elhelyezett kápolnák szolgálatában és közelében éltek és dolgoztak. December 8-tól egyik testvérbátyám csatlakozott a novíciusokhoz, míg én az obláció legfiatalabb osztályában (ötödik osztály, de akkor már első gimnázium) Pannonhalmán kezdtem el a középiskolát a bencéseknek visszaadott gimnáziumban.

A novíciusok Budapesten hamarosan két csoportra oszlottak más-más programmal. Az idősebb évfolyam filozófiát kezdett tanulni, a fiatalabbakat egy sebtében megszervezett gimnázium tanári kara kezdte érettségire előkészíteni. Minden nehezen ment, mert a szerzetesrendek „felgöngyölítése” programszerűen folytatódott. Mire kitavaszkodott, a cisztercieket eltávolították Szentimrevárosból, s a novíciusok számára Lóránt atya új tervekkel állt elő. Legsürgősebb volt az idősebb csoport programjának átalakítása: zirci érettségijüket elfogadták a papi szemináriumok, míg a fiatalabb csoport számára új életkörülményeket kellett teremteni. Brenner Jancsi ügye különösen is sürgős volt, mert decemberben betöltötte a huszadik évét, és félő volt, hogy még a télen elviszik katonának.

Számára ezért volt fontos, hogy még a noviciátus folyamán felvételt nyerjen a Budapesti Központi Szemináriumba, ahova világi hallgatóként bejárt és vizsgákat tett. Jancsi evvel a csoporttal 1951. augusztus 19-én szerzetesi fogadalmat tett, és aztán lett seminarista Szombathelyen. Azok a noviciustársai, akik előző nyáron gimnáziumi érettségivel öltöztek be, most egy évvel a fogadalom után, vagy más egyházmegyei szemináriumba jelentkeztek, vagy egyetemi hallgatók lettek Budapesten. A következő év folyamán az ő hol- és hogylétükről Lóránt atyának Brenner Jánoshoz írt, jellegzetes kézírású levelei számolnak be, de mindig csak a rendi neveket említik, hogy avatatlanok ne tudják, kikről van szó. Ezért ma csak nagyon kevesen tudjuk azonosítani őket, én is csak azért, mert bátyámon keresztül ismertem legtöbbjük szerzetesi nevét, sőt beceneveiket is.

A fiatalabb csoport a bakonyi ciszterci plébániákon szétszórva folytatta a noviciátust, és minthogy érettségi előkészülettel töltötték a pesti hónapokat, csak 1952 februárjában tették le az első szerzetesi fogadalmat. Ez az év a sok bizonytalanság miatt számos lemorzsolódással is járt. Végül, amikor az állam 1952 nyarán a bakonyi plébániákról is elhelyeztette a cisztercieket, Lóránt atya teljesen új koncepciót dolgozott ki.

Világossá vált, hogy mindenkinek szüksége van egy hivatalosan elfogadott „világi azonosságra”, miközben a rendi nevelés is folyt tovább, de most már új céllal. Miközben a francia egyházban nagy horderejű cikkeket írtak a munkáspapokról és új életformákat kereső szerzetesekről, Lóránt atyát a magyar viszonyok hasonló útra kényszerítették: mint a társadalom rejtett kovása és a tömegtársadalom részeként („au coeur des masses”) próbáltak élni saját hivatásuk és fogadalmaik szerint. Meglátva ezt a távlatot, Lóránt atya tovább is mert lépni: minden évben elindított egy-egy újabb szerzetescsoportot, akiket néhány, világi foglalkozásra kényszerített, önkéntes ciszterci segítségével több hónapos, úgynevezett posztulancia, majd körülbelül másfél éves noviciátus után vezetett el egy hároméves egyszerű fogadalomhoz, s aztán annak további megújításához.

Ez a rendszer sértetlenül tovább élt a forradalomig, és még azon túl is három-négy évig, mert a titoktartás, az előljárók elővigyázatossága és a rugalmas szervezés következtében Lóránt atyát és a vele együttműködő rendtársakat 1961-ig egyetlen egyszer sem tartóztatták le. Így biztosították Zirc túlélését egy évtizeden át. Brenner Jancsi és noviciustársai az első évfolyamhoz tartoztak, ők 1951 ősztől részben mint seminaristák, részben mint egyetemisták illeszkedtek bele az új viszonyokba. A seminaristák egy részét, köztük Jancsit, még az ötvenhatos forradalom előtt pappá szentelték. 1956-ban, a forradalom által adott lehetőségekkel élve azokat, akiknek Magyarországon alig volt reményük, hogy pappá szenteljék őket, vagy hogy tanári diplomához jussanak, Lóránt atya Nyugatra küldte, a többi, így Brenner Jancsi is, Magyarországon maradt. Egyedül Jancsi halt meg 1957-ben, a többi „túlélő” sorsa azonban igen változatosan alakult. Nagy részük kitartott, és tudatos szerzetesi keretben élt, rendszeres kapcsolatban egymással főleg szünidőkben, hétvégéken, de mindvégig kis létszámú, 3-5 főből álló csoportokban.

1951 után a szerzetesnevek is titokban maradtak, még az egymást követő évfolyamok sem tudták a többiek nevét. Egyébként is gyakran kellett titkos nyelveket használni. „Szintén zenész” vagy „ő is cukrász” annyit jelentett, hogy „ő is rendtárs”. Az „öreg” vagy „a Mester” (esetleg „Laci bácsi”) jelentette Lóránt atyát. Ezt a szerzeteséletet mindenki a maga érettségi fokán élte meg, de a lelkiiség és aszkézis foka sosem volt gyerekjáték. S mindez többszörösen kielégítőbb és boldogítóbb volt, mint a szocialista ifjúsági mozgalmakban való részvétel. A

szerzetesi fogadalmak először egy-egy évfolyamon belül titokban, de közösen történtek, később nem egyszer egyénileg. Kánonjogi akadályok miatt ünnepélyes fogadalomra sosem kerülhetett sor, de egyébként is, Lóránt atya alighanem pontosan értesülve lehetett azokról a jogokról, amelyek őt mint apáti helytartót megillették. A „rendi élet” a legkevesebb formalizmussal, de mégis a közösségi élet legmagasabb tartalmi és élményszerű fokán folytatódott. Az egyházi formákat sose firtattuk, de érvényességében mindvégig hittünk. Aki „lekopott”, felmentést kért és kapott, de kérvények és papírra írt engedélyek nélkül. Néha egy szentkép egy dátummal jelezte a beöltözés vagy a fogadalom tényét, de később ez sem tűnt biztonságosnak.

1956 decemberében Rómában, Larraona bíboros, a Szerzetes Kongregáció prefektusa személyesen fogadta a ciszterci rend szentszéki megbízottját (prokurátorát), Gregorio Battistát, és könnyek között hallgatta végig a magyar ciszterci szerzetesek addigi történetét, amiről a forradalom után kimenekült testvérek számoltak be. Válaszként jelezte, hogy XII. Piusz még 1953-ban nemcsak kiadott egy rendeletet az államilag feloszlott szerzetek tagjairól (az *Acta Apostolicae Sedis*ben is megjelent), de ehhez egy titkos záradékot fűzött, amelyben érvényesnek nyilvánította, vagy ha kellett, „szanálta” azokat a fogadalmakat, amelyeket a rendtagok üldöztetés miatt valamilyen kánoni feltétel hiányában tettek le. Ekkor tudtuk meg, hogy mind a kilencen, akik 1956 végén ilyen „fogyatékos” fogadalommal kerültünk Rómába, hivatalosan ciszterci szerzetesnek minősültünk. A Szentszék erről a generális apátot is értesítette. Ekkor tudtuk meg, hogy, amint gondoltuk, annak a „kis nyájnak” többi tagja is, amelynek Lóránt atya otthon 1961-ben történő letartóztatásáig pástora maradt, köztük Brenner Jancsi, aki 1957-ig tovább élte a közösség rejtett életét, ugyanilyen elbírálásban részesült.

Csak amikor a fal leomlott, s a vasfüggöny lehullt, tudtam meg a dallasi levéltárból, hogy Endrédy Vendel zirci apát 1957 végén, amikor Pannonhalmán rendőri felügyelet alatt, de meglehetősen jó viszonyok között elkezdhetett külföldi rendtársakkal levelezni, sok mindent közölt Nagy Anzelm dallasi perjellel „virágnyelven”, amit a cenzúra nem engedett volna át. Így időnként otthon maradt fiatal rendtársainkról is jelt adott. Fennmaradt egy levele 1958 januárjából, amelyben közli, hogy tragikus módon meghalt „rendtársunk, a mi kis Anasztázunk” szülei felkeresték őt, s bár lelkiileg sokat szenvednek, Isten akaratát példaadóan elfogadják. Aztán ugyanabban a bekezdésben hirtelen kifejezi nagy csodálatát Tóbiás iránt (ez volt Anasztáz bátyjának, a köztudomás szerint is ciszterci Brenner Lászlónak rendi neve), és listázza azokat a nyelveket, amelyeket Tóbiás elsajátított. A levélben így sem a Brenner név, sem a két Brenner testvér civil neve nem szerepel, csak „Anasztáz” és „Tóbiás”. Mégis félreérthetetlen, hogy kinek a haláláról van szó, habár ez a téma akkor szigorúan tabu volt. Vendel apát ezekben az években, amikor még a külföldi és magyarországi ciszterciek egyetlen közösséget alkottak, kötelességének érezte, hogy minden rendtárs haláláról hírt adjon, hogy így a külföldön élők is elmondják az előírt miséket. Valóban, e levél vétele után a dallasi perjel körlevélben közölte a külföldi rendtársakkal (a dallasi kolostor csak 1958-ra épült fel), hogy „rendtársunkért”, a brutális körülmények között meggyilkolt Brenner János Anasztázért az elhunyt rendtársakért előírt miséket és imákat elmondják. Ez akkor a papoknak három mise bemutatását, a testvéreknek pedig a hét bűnbánati zsoltár háromszori elimádkozását jelentette. Így gyászolta őt a külföldi közösség, bár tudtuk, hogy szentről, és nem tisztítótűzben szenvedő rendtestvérünkről volt szó.

Kilenc otthon maradt rendtársunk később, amikor a Kádár-rendszer már megtorpant, de még nagyon is létezett (már jóval Brenner János és Lóránt halála után), egyenként római engedéllyel tett ünnepélyes fogadalmat.

Tudom, hogy a fenti sorok csak egy külső keretről szólnak. Aki megélte, sosem feledte, aki csak másodkézből ismeri, talán értetlenül áll, bárhogya is próbálja magában rekonstruálni ezt a „botcsinálta szerzeteséletet”. Valóban, amikor ezeket a történeteket fiatal amerikai rendtársaimnak elmesélem, többnyire értetlenül néznek rám. Értik a szavakat, a mondatokat, aztán meg is mondják, hogy mindezt igazán nem tudják felfogni, főleg azt, hogy miféle indítások vezették ezeket a fiatalokat, hogy évtizedeken át egy ilyen stílusú szerzeteséletre vállalkozzanak. Aztán hozzáteszem vagy hozzáteszik, mindenesetre egyetértünk, hogy mindezen dolgok nélkül most Dallasban sem létezne egy 28 tagú amerikai ciszterci közösség, többségük 40 év alatti, s egy elismert ciszterci középiskola 350 tanulóval, 15 ciszterci tanárral, s ma már több mint ezer öregdiákkal. És hát itt Texasban sem „a fákon terem” a szerzeteshivatás. Ahogy azt Dallasban mondtam nem egyszer egy-egy fiatalnak: „Fiam, döbbsenj rá, a te hivatásodat is oly sok barátod, rokonod, ismerősöd abszurdnak látja ebben a 21. században, de ti tudjátok, hogy itt is és az 50-es évek magyar világában is ugyanannak a Szentléleknek a szele fújt, aki bennetek működik. Hogyan is érthetnénk az Isten műveit?”

De hadd mondjak el egy frissebb történetet. Az ezredforduló táján a dallasi hivatások helyzete aggasztó lett. Az iskolabizottság civil tagjai többször figyelmeztettek, hogy a ciszterciek öregszenek, utánpótlás pedig alig van. Amikor a protestáns édesanyák „bibliaköre” is elkezdett közösen imádkozni ciszterci hivatásokért, láttam, hogy ennek fele se tréfa. Ez 2002-ben volt. A magam racionalista módján kiszámítottam, hogy a tíz év alatt, amíg még apát vagyok, mi a minimális szám, ahányat „össze kellene toborozni”. Néhányan most már kifejezetten a mi „saját szentjeink”, Lóránt atya és Brenner Jancsi közbenjárását kezdtük kérni szerényen és titokban, hogy *tíz év alatt találjunk legalább öt megfelelő fiataalt*, aki nemcsak belép, de a közösségben megmarad. Aztán elmúlt öt év. 2007 nyarán döbbsentem rá az ima erejére. Nagyboldogasszony előestéjén a Vesperás utolsó antifónáját énekeltük: *iam enim hiems transiit, imber abiit et recessit, flores appartuerunt in terra* („a tél elmúlt, a zivatar elállt és elvonult, kivirultak földünkön a virágok”). Ott állt előttem a kóruspadokban az elmúlt öt évben fogadalmat tett *tíz új rendtársunk*. „Jancsi, te betyár” – mondtam magamnak –, „te és Lóránt atya, értitek a tréfát! *Tíz éven belül ötöt kértem*, és íme, *öt éven belül tízet* kaptam.” S bizony, mind a mai napig itt él ez a tíz testvér papként a kolostorban.

Mégis, az egyik rendtárs hitetlenkedve tovább kérdez: mit jelentett Brenner Jánosnak ott a decemberi éjszakában, amikor késekkel támadtak rá, az a tény, hogy a ciszterci közösséghez tartozik? Persze megtorpanok, aztán kinyitom hátrahagyott írásait, s látom, hogyan viaskodik a kérdésekkel, hogy a nagy „igen”-t rámondja arra a sok hívásra, amit megtapasztalt, hogyan beszél zirci naplójában a tüzes folyosó látomásáról, amely nyílegyenesen egyszerre hívja és röpíti előre Jézus lángoló Szívébe. Szomjasan kérte és várta éveken át, hogy a magiszter atya feleljen kételyeire, küldje a meghívást a nyári „továbbtanulásra”, ahol társaival további bevezetést kaphat a „hét szabad művészetbe” (értsd: a lelki életbe), s egyben meghívót, hogy a „testvérekkel” ismét találkozzék, és merítsen a zirci forrás még mindig csörgedező patakjából. Egyikünk se tudja, hogy a rábakethelyi téli éjszakában milyen érzések közt csendült fel lelkében ismét az isteni hívás, vagy tört ki száján az emberi jajkiáltás. Most már mindez oly messze van, de talán ugyanakkor egyre közelebb is, mert mindmáig az elmúlt hatvan év terhét hozzátéve visszük tovább az ő áldozatának gyümölcsöző örökségét.